

dr hab. Marek Proniewski, prof. UwB
Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Ekonomiczny

PROGRAMOWANIE ROZWOJU REGIONÓW PRZYGRANICZNYCH POLSKI-LITWY-ROSJI (OBWÓD KALININGRADZKI) W RAMACH INICJATYWY WSPÓLNOTOWEJ INTERREG III A/TACIS

1. Wstęp

Jedną z podstawowych zasad polityki regionalnej prowadzonej przez kraje Unii Europejskiej jest zasada programowania, polegająca na realizacji priorytetów zawartych w wieloletnich planach rozwoju przygotowanych przez państwa członkowskie, a zatwierdzonych przez Komisję Europejską. Interreg III („Współpraca transeuropejska na rzecz harmonijnego i zrównoważonego rozwoju terytorium europejskiego”) obejmuje trzy komponenty. Komponent A dotyczy współpracy transgranicznej i ma na celu promocję zintegrowanego rozwoju regionalnego pomiędzy sąsiadującymi regionami przygranicznymi, włącznie z granicami zewnętrznymi i niektórymi granicami morskimi. Komponent B odnosi się do zagadnień szerszej współpracy, współpracy ponadnarodowej (transnarodowej), która przyczynia się do harmonijnej integracji terytorialnej w całej UE. Komponent C obejmuje współpracę międzyregionalną, która ma na celu zwiększenie skuteczności polityk i narzędzi rozwoju regionalnego i spójności [Fundusze... 2000].

Trzy pierwsze programy są kontynuacją poprzedniej edycji programu Interreg II, dwa kolejne stanowią nowe programy w Europie centralnej, natomiast dwa ostatnie zaliczane są do grupy nowych programów aktywności transgranicznej w rejonie Morza Bałtyckiego.

2. Zasady programowania i elementy programu

Podstawowymi zasadami programowania w ramach programu Interreg III A są [Fundusze... 2000]:

- transgraniczne partnerstwo władz lokalnych/regionalnych, z uczestnictwem w odpowiednich przypadkach władz krajowych, partnerów społeczno-gospodarczych i NGO, powinno być zaangażowane w przygotowanie propozycji programowych oraz w zarządzanie wdrażaniem programu;
- władza zarządzająca jest odpowiedzialna za przygotowanie decyzji, które podejmować będzie Komitet Monitorujący oraz Komitet(y) Sterujący(e) odpowiedzialny za wybór i monitorowanie operacji;

- system zarządzania finansowego pozwalający na dokonywanie przelewów z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na pojedynczy rachunek bankowy agencji płatniczej lub zarządzającej;
- porozumienie (konwencja) pomiędzy różnymi władzami państw członkowskich uczestniczących w programie, które stanowić będzie formalne porozumienie pomiędzy partnerami, obejmujące wszystkie aspekty procesu wdrażania;
- porozumienie (konwencja) dotycząca odpowiedzialności prawnej i finansowej różnych partnerów na poziomie projektu;
- charakter lub znaczenie transgraniczne wybranych operacji;
- wspólne ramy monitorowania kontroli i ewaluacji.

Program obejmuje [*The Interreg...* 2003]:

- streszczenie przygotowanego programu,
- definicję zakwalifikowanych obszarów,
- opis i analizę regionu przygranicznego,
- strategię rozwoju,
- priorytety i działania w ramach programu,
- wskaźniki,
- plan finansowy,
- wyznaczenie właściwych władz,
- wdrożenie programu, projektu i finansów.

Zgodnie z ogólnym celem komponentu A programu INTERREG III, oddziaływanie realizowanych programów ma mieć podwójny wymiar, mianowicie zwiększać integrację regionów transgranicznych i zwiększać jej wkład w spójność gospodarczą i społeczną [*Fundusze...* 2000].

Sytuację regionów granicznych trzeba rozpatrywać w dwóch wymiarach [*Fundusze...* 2000]:

- ich rozwój gospodarczy i społeczny jest powiązany;
- sytuacja zależy od stopnia integracji i poziomu współpracy pomiędzy sąsiadującymi regionami po obu stronach granicy.

Co się tyczy poziomu rozwoju, obszary graniczne są w sytuacji podobnej do wyróżnianej przez Fundusze Strukturalne (zacołowane rozwojowo), ale mogą obejmować także obszary nie należące do tych dwóch grup. Regiony graniczne leżące przy granicy zewnętrznej stanowią ważną kategorię z uwagi na specyficzne problemy, które w nich występują.

Do przedsięwzięć podejmowanych w ramach komponentu A należą w szczególności [*Region...* 2001]:

- promowanie rozwoju miast, obszarów wiejskich i nadbrzeży,
- stymulowanie przedsiębiorczości i rozwoju małych firm (w tym należących do sektora turystycznego) oraz wspieranie lokalnych inicjatyw na rzecz wzrostu zatrudnienia,

- przyczynianie się do integracji rynku pracy i włączania osób i grup społecznie zmarginalizowanych,
- wspólne wykorzystywanie zasobów ludzkich i materialnych w dziedzinie badań naukowych, rozwoju technologicznego, edukacji, kultury, komunikacji i ochrony zdrowia w celu zwiększenia produktywności obszaru i jego zdolności do kreowania miejsc pracy,
- wspieranie ochrony środowiska, zwiększanie efektywności gospodarowania energią, rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii,
- poprawa systemu transportowego (w szczególności działania wprowadzające nowe i przyjazne dla środowiska naturalnego formy transportu), sieci informacyjnych i komunikacyjnych oraz usług w zakresie systemów zaopatrzenia w wodę i energię,
- rozwijanie współpracy w sferze prawnej i administracyjnej w celu ułatwiania i promowania działań na rzecz rozwoju ekonomicznego i spójności społecznej,
- zwiększanie potencjału ludzkiego i instytucjonalnego w dziedzinie współpracy przygranicznej dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

3. Obszary wsparcia i struktura alokacji środków

Do otrzymania wsparcia w zakresie współpracy przygranicznej uprawnione są następujące obszary [*Region... 2001*]:

- wszystkie obszary położone wzdłuż wewnętrznych i zewnętrznych granic lądowych Wspólnoty, delimitowane na poziomie NUTS III,
- niektóre obszary nadmorskie również delimitowane na III poziomie administracyjnym.

W szczególnych przypadkach fundusze mogą być również przyznane na przedsięwzięcia realizowane na obszarach przyległych do wyżej wymienionych i zdefiniowanych jako jednostki NUTS III lub na obszarach otoczonych przez takie jednostki, pod warunkiem, że przyznane środki nie przekraczają 20% całkowitych wydatków w ramach danego Programu Inicjatywy Wspólnoty (CIP).

Prognozowana alokacja środków w ramach programu INTERREG III 2000-2006 dla Polski wynosi 196,10 mln euro (65 mln rocznie)¹, z tego:

- Komponent A 80% środków (149,04 mln euro),
- Komponent B 14% środków (26,08 mln euro),
- Komponent C 6% środków (11,18 mln euro),

W ramach komponentu A programu Interreg III środki przeznaczone są na siedem programów, tj. [*The Interreg... 2003*]:

1. Mecklenburgia – Polska,
2. Brandenburgia – Polska,

¹ Na podstawie materiałów roboczych Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej.

3. Saksonia – Polska,
4. Czechy – Polska,
5. Polska – Słowacja,
6. Litwa – Polska – Rosja (Obwód Kaliningradzki),
7. Polska – Ukraina – Białoruś.

Na granicę wschodnią i północno-wschodnią przeznaczono 35% środków, czyli 52,16 mln euro (rocznie 17,39 mln euro), z tego na Program Polska-Białoruś-Ukraina 23 mln euro (9 mln euro rocznie), a na Program Polska-Litwa-Rosja 25,17 mln euro (8,39 mln euro rocznie).

4. Charakterystyka polsko-litewsko-rosyjskiego regionu przygranicznego

4.1. Struktura i demografia

Polsko-litewsko-rosyjski region przygraniczny obejmuje po stronie polskiej podregiony [*Program...* 2003]: słupski, gdański, Gdańsk-Gdynia-Sopot, elbląski, olsztyński, ełcki, białostocko-suwalski; po stronie litewskiej: Klaipeda, Taurage, Alytus, Marijampole; po stronie rosyjskiej – Obwód Kaliningradzki. Polska północno-wschodnia, zachodnia Litwa i Obwód Kaliningradzki składają się na obszar regionu granicznego w ramach programu Interreg III A. Obszar posiada wspólne cechy geograficzne, klimat sprzyjający rolnictwu i turystyce oraz innej działalności gospodarczej. Bliskość Morza Bałtyckiego stwarza regionowi korzystne warunki do rozwoju portów i transportu, jak również położenie na przecięciu szlaków drogowych pomiędzy wschodem a zachodem [*Program...* 2003].

Stronę litewską regionu granicznego tworzą 4 hrabstwa: Klaipeda, Taurage, Alytus, Marijampole. Wielkość obszaru granicznego wynosi 19.508 km², a ludność w przybliżeniu wynosi 897.000 i średnia gęstość zaludnienia – 46 osób na km². Udział mężczyzn jest zbliżony do średniej krajowej i wynosi 46,7%, kobiet – 53,3% (w 2002 r.). W całości region jest zbliżony do reszty kraju, który ma 3 główne miasta (Wilno, Kaunas, Kłajpeda odpowiednio), znaczną liczbę małych i średnich miast i dużo ludności wiejskiej. Podobnie tu, hrabstwo Kłajpeda posiada miasto Kłajpeda, trzecie co do wielkości miasto w kraju i wywiera wyraźny wpływ na demografię czterech regionów granicznych w odniesieniu do ludności, gęstości zaludnienia i udziału ludności wiejskiej i miejskiej. Inne statystyki jak struktura ludności wg płci, są podobne we wszystkich regionach.

Obwód Kaliningradzki zamieszkuje 940.300 osób. Granica lądowa z Polską i Litwy liczy 524 km. Głównym obszarem zamieszkania jest Kaliningrad z ludnością 418.000 osób. W całym regionie około 80% ludności mieszka w obszarach zurbanizowanych. Jest to region Rosji o największej gęstości zaludnienia ze średnią 60 osób na km². Roczna liczba imigrantów do regionu wynosi 5% ludności. W porównaniu z 2001 r. odsetek imigracji wzrósł w 2002 r. o 19,4%. Około połowy imigrantów z 2002 r. pochodziło z Kazachstanu.

Polska część obszaru regionu granicznego jest położona w północno-wschodniej Polsce i zajmuje obszar 57.367 km², co stanowi 18,3% powierzchni Polski. Obszar składa się z siedmiu podregionów czyli: słupski, gdański, Gdańsk-Gdynia-Sopot, elbląski, olsztyński, ełcki i białostocko-suwalski. Łącznie obszar zamieszkuje 4 576,5 tys. osób (18,3% ludności Polski). Występuje tu dodatni przyrost naturalny, który wynosił w 2001 r. 1,9 na 1.000 ludności i relatywnie niska gęstość zaludnienia – 64,5% średniej krajowej. Analizowane terytorium charakteryzuje się młodą strukturą wiekową: w wieku przedprodukcyjnym pozostaje 24,7% ludności, w wieku produkcyjnym jest 61,7%, w wieku poprodukcyjnym – 13,7% [Rocznik... 2003].

4.2. Gospodarka i rynek pracy

Gospodarka części litewskiej regionu granicznego ma dwoisty charakter. Z jednej strony obszar obejmuje Port Kłajpeda z rocznym przeładunkiem 25-30 tys. ton. Nowoczesne centrum logistyki powinno być rozwinięte w krótkim czasie w sąsiedztwie portu. Transport morski obejmuje około 80% przewozów morskich kraju. Z drugiej strony – hrabstwo Marijampole będące jednym z najbardziej rolniczych spośród 10 hrabstw Litwy z przewagą w uprawie buraków cukrowych. Mleczarstwo i przetwórstwo mięsne są również dominujące w sektorze rolniczym regionu. Podobnie jak dla przemysłu i produkcji w obszarze dominujące są następujące branże: meblowa, tekstylna, produkcja lodówek (chłodziń) i nawozów, produkcja i przetwórstwo żywności i napojów oraz roboty portowe [Program... 2003].

W Obwodzie Kaliningradzkim pierwsze miejsce zajmuje produkcja, która tworzy 40% GDP regionu. Kolejne miejsca zajmują: handel, transport i komunikacja, rolnictwo i rybołówstwo oraz budownictwo. Produkcja energii, żywności, części maszyn, przetwórstwo metalowe i drzewne są dominującymi gałęziami przemysłu. Godne uwagi są: rolnictwo, mleczarstwo, hodowla zwierząt na mięso i uprawa warzyw, jak również hodowla drobiu. Region jest aktywny w dziedzinie transportu rzeczno i morskigo, a także posiada międzynarodowe porty, przemysł stoczniowy i przetwórstwo rybne. Około 10% dochodów regionu pochodzi z przemysłu rybnego i pochodzi stąd około 9% połowów Rosji.

W Kaliningradzie umiejscowiona jest specjalna strefa ekonomiczna – dobra importowane do strefy i produkowane lokalnie na eksport do Rosji są zwolnione z podatku VAT, podatku importowego i innych obciążeń (jednakże istnieje opłata celna) [Program... 2003].

Wartość produkcji sprzedanej przemysłu wynosi średnio na obszarze programowania 9.571 zł na 1 mieszkańca, co stanowi zaledwie 81,1% wskaźnika dla kraju [Rocznik... 2003]. Niska atrakcyjność analizowanego obszaru, z wyjątkiem Trójmiasta, na którą składa się między innymi niski poziom PKB *per capita*, niewystarczająca chłonność rynku zbytu, relatywnie niski stopień urbanizacji, niedostateczna dostępność komunikacyjna, niewielka wartość produkcji przemysłowej na 1 mieszkańca, powodują mały napływ kapitału zagranicznego.

Duże znaczenie w gospodarce obszaru programowania odgrywają małe i średnie przedsiębiorstwa. Ich rozmieszczenie terytorialne jest bardzo nierównomierne. Główne skupiska MŚP koncentrują się wokół aglomeracji miejskich. Podstawowymi barierami ich rozwoju są: brak własnych środków oraz niedobór zewnętrznych źródeł finansowania, w tym trudności z uzyskaniem kredytu, bariery rynkowe obejmujące popyt na rynku wewnętrznym i rynkach zagranicznych oraz konkurencję, bariery związane z zasobami pracy, głównie niewłaściwe przygotowanie zawodowe pracowników, brak środków na sfinansowanie szkoleń i kursów dla zatrudnionych.

Rolnictwo jest znaczącym działem gospodarki w obszarze programowania. Użytki rolne zajmują 53% powierzchni analizowanych podregionów.

4 okręgi obszaru granicznego po stronie litewskiej można opisać za pomocą następującej statystyki:

Okręg	PKB (mln euro)	PKB <i>per capita</i>	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie	Bezrobocie	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne <i>per capita</i>
Klaipeda	1,656	4.113	288	14.2	824
Taurage	299	2.114	230	7.3	40
Alytus	554	2.751	257	9.5	313
Marijampole	495	2.491	223	8.6	44

Źródło: [Program... 2003]

Polski obszar charakteryzuje się raczej wysokim udziałem ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, niskim poziomem urbanizacji i niewielką mobilnością mieszkańców. Taka sytuacja może prowadzić do negatywnych zjawisk na rynku pracy, w tym do bezrobocia. Struktura pracujących kształtuje się następująco: rolnictwo – 31%, przemysł i budownictwo – 25,7%, usługi – 43,4%, w tym: usługi rynkowe – 22,6%, usługi nierynkowe – 20,8% [Rocznik... 2003].

Przy stopie bezrobocia 17,5% w kraju, na obszarze programowania wskaźnik ten zawiera się w przedziale od 33,7% w podregionie ełckim do 9,5% w podregionie Gdańsk-Gdynia-Sopot. W ogólnej liczbie bezrobotnych na obszarze programowania przeważają kobiety, które stanowią 53,4% [Rocznik... 2003].

Podstawowym problemem rynku pracy w polskim obszarze programowania jest dość niski poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych. Najliczniejszą grupę osób pozostających bez pracy stanowią bezrobotni z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym oraz zasadniczym zawodowym. Wartość produktu krajowego brutto wytworzonego w 2000 r. na obszarze programowania wyniosła 15.563 zł na 1 mieszkańca. W porównaniu do Polski (17.725 zł na

mieszkańca) powyższa kwota stanowi 87,8% [Rocznik... 2003].

Stopa bezrobocia w Obwodzie Kaliningradzkim wzrosła do 18,5% w 2002 r. Największą grupę bezrobotnych stanowią kobiety i młodzież pomiędzy 16. a 29. rokiem życia (odpowiednio 74% i 31%) [Program... 2003].

4.3. Infrastruktura

Obszar charakteryzuje się zróżnicowanym stopniem rozwoju infrastruktury. W zależności od ilości inwestycji w obszarze można znaleźć drogi o słabej i szczególnie dobrej jakości. Generalizując, drogi i inna infrastruktura transportowa są całkiem dobre, tak jak inwestycje poczynione w portach i usługach tranzytowych prowadzone zarówno wewnątrz, jak i w ich otoczeniu – kolej, drogi, obsługa przejść granicznych itp. Obszar jest położony na przecięciu kilku korytarzy transportowych: I, IV, IX (Via Baltica, Via Hanseatica), aczkolwiek połączenia w niektórych rejonach są szczególnie słabe i natężenie ruchu waha się od wysokiego w obszarach zurbanizowanych do niskiego w obszarach wiejskich.

W całym obszarze programowania znajduje się wiele przejść granicznych. Polska ma 4 drogowe i 3 kolejowe przejścia graniczne z Kaliningradem i 3 drogowe i 1 kolejowe z Litwą. Litwa i Kaliningrad mają 6 przejść granicznych – 4 drogowe i 2 kolejowe.

Polski system wodociągowy i kanalizacyjny jest słabo rozwinięty: na 100 km² przypada 46,9 km sieci wodociągowej, co stanowi 67% średniej dla kraju, na 100 km² przypada 13,8 km sieci kanalizacyjnej, co stanowi 77,3% gęstości sieci kanalizacyjnej w kraju, na 100 km² przypada 12 km sieci gazowej, co stanowi 33% wskaźnika krajowego. Gęstość dróg powiatowych i gminnych wynosi 42,4 km na 100 km², co stanowi 65,6% wskaźnika średniego dla kraju (64,6 km) [Rocznik... 2003].

Obwód Kaliningradzki ma 278 szkół podstawowych, 299 państwowych i 7 prywatnych gimnazjów. W szkołach są rozwijane technologie informacyjne, gdzie 1 komputer przypada na 60 uczniów, ale dalszy rozwój jest konieczny. Powstałe szkoły kształcące nauczycieli informatyki edukują miesięcznie 90-110 specjalistów. W regionie jest 8 szkół ponadpodstawowych.

Polska część regionu dysponuje dość dobrze rozwiniętą bazą szkolnictwa. Funkcjonuje tu 11% szkół podstawowych, 12% gimnazjów, 11,5% szkół średnich ogólnokształcących, 12% szkół średnich zawodowych w kraju. Analizowany obszar dysponuje 324 szkołami policealnymi (12,4% liczby dla kraju) oraz 39 szkołami wyższymi (11,7% w kraju), w których studiuje około 181,4 tys. studentów, tj. 10,6% ogółu studiujących w kraju.

4.4. Środowisko przyrodnicze

Cechy krajobrazu regionu są podobne dla Taurage, Marijampole i Alytus. Wszystkie trzy okręgi są obszarami lądowymi z rozległymi obszarami leśnymi zawierającymi wiele rzek i jezior. Krajobraz jest w przeważającej części pagór-

kowaty z bagnami i torfowiskami położonymi w deltach rzek. Południowa część regionu jest bardziej sucha z wieloma lasami iglastymi i piaszczystymi glebami. Okręg Kłajpeda ma 99 km pas wybrzeża, jak również unikalną Mierzeję Kurońską (park narodowy), która na południu graniczy z odcinkiem należącym do Kaliningradu. Region dzieli również Zatokę Kurońską z Kaliningradem. Najdłuższa rzeka Litwy – Niemen przepływa przez region graniczny w kierunku zatoki i stanowi fizyczną granicę między Litwą i Kaliningradem. Alytus posiada największy park narodowy w kraju (Park Narodowy Dzukija). Dodatkowo czterookręgowy region graniczny 1 narodowy i 9 regionalnych parków. Region posiada 2 z 4 krajowych ścisłych rezerwatów na Litwie. Te rezerваты są bardzo ściśle chronionymi obszarami, powstały do ochrony i badań z powodu zainteresowań naukowych i historycznych. Działalność gospodarcza jest zabroniona na tych obszarach.

Średnia Litwy emitowanych zanieczyszczeń stałych do atmosfery w 2001 r. wyniosła 5,4 tys. ton (około połowa wielkości z 1995 r.) i 92,9 tys. ton gazowych i płynnych (spadek o 50 tys. ton w porównaniu z 1995 r.) [Program... 2003].

Kaliningrad ma 9 gorących punktów zidentyfikowanych przez HELCOM. Wśród nich znajdują się: miasto Kaliningrad, Baltijsk, Mamonov, Sovietsk i Niemen. Pamiętając, iż cały region graniczny powinien być postrzegany jako całość, włączenie tych gorących punktów wywiera wielki wpływ na wskaźniki środowiskowe całego regionu. Kaliningrad nie ma żadnych terenów obsługi odpadów komunalnych i stałych, ani recyklingu. Tylko 5-8% zanieczyszczonych terenów Kaliningradu ma biologiczne oczyszczalnie.

Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych stanowi 39,5% całego obszaru. W obszarze programowania zlokalizowany jest największy w Europie kompleks bagien i puszczy. W polskiej części obszaru usytuowanych jest 6 parków narodowych i 8 obszarów chronionego krajobrazu. W porównaniu do pozostałych obszarów Polski, stopień zanieczyszczenia środowiska jest relatywnie niski [Rocznik... 2003]:

- odpady przemysłowe wyprodukowane w ciągu roku – 2,3%,
- odpady komunalne wytwarzane w ciągu roku – 12,2%,
- emisja zanieczyszczeń pyłowych powietrza – 5,2%,
- emisja zanieczyszczeń gazowych powietrza – 4,0%.

Region graniczny szczególnie sprzyja rozwojowi turystyki z powodu unikalnych walorów krajobrazowych, kulturowych i historycznych oraz tradycji etnicznych. Na bardziej specjalistycznym gruncie obszary są również atrakcyjne dla *emigres from the region*, jak również dla ornitologów. Zarówno litewska, jak i polska strona obszaru granicznego zawiera walory uzdrowiskowe, które mogą być główną atrakcją obszaru transgranicznego. Powinno się podkreślić, że Kaliningrad skupia 90% globalnych rezerw bursztynu.

5. Wnioski wynikające z analizy SWOT regionu programowania

Analiza SWOT regionu przygranicznego Polski, Litwy i Rosji (Obwód Kaliningradzki)

Sytuacja demograficzno-społeczna

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - przygraniczne położenie dostęp do Morza Bałtyckiego - rozwinięta sieć ośrodków o znaczeniu regionalnym i ponadlokalnym, umożliwiająca przenoszenie impulsów rozwojowych z głównych ogniw rozwoju - relatywnie wysoki przyrost naturalny - młoda społeczność podregionów (wysoki udział ludności w wieku przedprodukcyjnym) - rosnąca liczba osób podejmująca kształcenie na poziomie wyższym - szybki wzrost liczby absolwentów szkół wyższych - zróżnicowanie etniczne i kulturowe ludności 	<ul style="list-style-type: none"> - położenie peryferyjne w stosunku do krajowych centrów aktywności - niska gęstość zaludnienia - niski poziom dochodów <i>per capita</i> i zamożności - postępujący proces starzenia się ludności, szczególnie na obszarach wiejskich - obszary odpływowe z tendencją depopulacyjną na terenach wiejskich - duża liczba osób pobierających świadczenia społeczne - relatywnie niski poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych - struktura zatrudnienia mniej korzystna niż w kraju - wysoka stopa bezrobocia - wysokie bezrobocie wśród absolwentów i kobiet
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - poprawa warunków życia sprzyjająca wzrostowi liczby ludności regionu - napływ wysoko kwalifikowanej kadry - stworzenie nowych miejsc pracy w regionie w działalności pozarolniczej na wsi oraz przez rozwój małej i średniej przedsiębiorczości - rozwój budownictwa mieszkaniowego 	<ul style="list-style-type: none"> - nasilanie się zjawisk patologii społecznej - zjawisko nielegalnej imigracji - napływ taniej siły roboczej - załamanie się koniunktury gospodarczej w kraju - dalszy spadek poziomu życia ludności skłaniający do masowych migracji - utrwalanie się obszarów bezrobocia, ubóstwa i zacofania cywilizacyjnego

Gospodarka

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - wysokiej jakości baza surowcowa dla przetwórstwa rolno-spożywczego i drzewnego - duże zasoby pracy oraz stosunkowo niskie koszty pracy - wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych oraz dynamiczny rozwój sektora prywatnego szczególnie po stronie polskiej 	<ul style="list-style-type: none"> - koncentracja działalności gospodarczej w ośrodkach miejskich - niski poziom inowacyjności w przedsiębiorstwach - niski poziom inwestycji - niska orientacja eksportowa - słaba sfera instytucji okołobiznesowych - niewystarczający rozwój systemu

<ul style="list-style-type: none"> - położenie na styku ważnych szlaków handlowych i komunikacyjnych - funkcjonujące placówki naukowe, fundacje i stowarzyszenia naukowe pracujące na rzecz rozwoju regionu - istnienie specjalnych stref ekonomicznych - utrwalone tradycje produkcyjne i eksportowe w niektórych dziedzinach przemysłu, np.: mięsny, piwowarski, tytoniowy, produkcji mebli i wyrobów z drewna, produkcji opon 	<ul style="list-style-type: none"> - informacji gospodarczej i handlowej - słabe zaplecze badawczo-rozwojowe - uzależnienie dominujących działów gospodarki od wahań koniunktury - niski poziom wydajności pracy - brak kapitału wewnętrznego na cele rozwojowe regionu
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - możliwości lokalizacji przemysłów wysokich technologii - tworzenie warunków do rozwoju kooperacji produkcyjnej, marketingowej i surowcowej oraz stabilizacji rynków zbytu - otwarcie gospodarki na współpracę międzynarodową (likwidacja barier w handlu międzynarodowym po przystąpieniu do UE) - utrwalenie się globalnej tendencji do budowania gospodarki opartej na wiedzy, upowszechnienie wykształcenia - rozwój współpracy między przedsiębiorstwami, wyższymi uczelniami oraz jednostkami naukowo-badawczymi 	<ul style="list-style-type: none"> - upadek drobnej przedsiębiorczości spowodowany uszczelnieniem granicy wschodniej w konsekwencji przystąpienia do UE - brak zainteresowania kapitału krajowego i zagranicznego lokowaniem inwestycji - spadek konkurencyjności podregionów obszaru programowania - koncentracja na tradycyjnych branżach - trudności w lokalizacji przedsiębiorstw ze względu na potrzebę ochrony unikalnego środowiska przyrodniczego - kryzys gospodarczy w krajach sąsiednich - niespójny i niestabilny system prawny - brak stabilnej polityki rządu wspierający sektor MŚP - nadmierny fiskalizm - marginalizacja gospodarcza podregionów wynikająca z opóźnień w realizacji kluczowych inwestycji infrastrukturalnych - brak lobbyingu politycznego i gospodarczego

Infrastruktura techniczna

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - istotna rola w krajowym i międzynarodowym systemie komunikacyjnym - korzystne położenie tranzytowe dla transportu osobowego i towarowego - sieć dróg zapewniająca prawidłowe połączenie wewnętrzne - szybko rozwijająca się infrastruktura telekomunikacyjna 	<ul style="list-style-type: none"> - brak dróg szybkiego ruchu, obwodnic miast, tras dla ruchu tranzytowego - niska jakość infrastruktury drogowej - liczba przejść granicznych nie odpowiada jeszcze wymaganiom ruchu towarowego i osobowego - słabe wykorzystanie regionalnych alternatywnych źródeł energii

<ul style="list-style-type: none"> - układ sieci kolejowej stwarzający korzystne warunki tranzytowe na kierunku wschód-zachód i porty Bałtyku - istnienie sześciu żeglownych dróg wodnych śródlądowych - rozbudowująca się dynamicznie sieć wodociągowa i kanalizacyjna 	<ul style="list-style-type: none"> - niski poziom rozwoju sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - przebieg sieci transportowej w oparciu o korytarze transeuropejskie A1, Via Baltica, Via Hanzeatica - możliwość lokalizacji centrów logistycznych w centrach rozwoju obszaru programowania ze względu na węzłowe położenie w układzie komunikacyjnym oraz sąsiedztwo przyszłej wschodniej granicy UE - rozbudowa infrastruktury przejść granicznych - realizacja rządowego programu modernizacji dróg, w tym szybkiego ruchu - rozwój i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii - rozwój transportu multimodalnego 	<ul style="list-style-type: none"> - przebieg szlaków komunikacyjnych przez obszary chronione - brak środków finansowych na rozbudowę oraz modernizację układu komunikacyjnego i infrastruktury nowych przejść granicznych - nasilenie ruchu samochodów ciężarowych o dużej ładowności po drogach nie przystosowanych do dużych obciążeń - postępująca dewastacja i dekapitalizacja nawierzchni przy niewystarczających środkach na utrzymanie i remonty dróg

Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - stosunkowo korzystna struktura agrarna - wysokie walory środowiska dla rozwoju rolnictwa ekologicznego - zapoczątkowana uprawa do produkcji biopaliw - korzystne warunki dla rozwoju agroturystyki - możliwość rozwoju produkcji żywności wysokiej jakości 	<ul style="list-style-type: none"> - trudne warunki życia i niski poziom zamożności rodzin rolniczych - wysokie bezrobocie ukryte na terenach wiejskich - niedostateczny poziom usług w rolnictwie - zapóźnienie w zakresie infrastruktury na terenach wiejskich - niekorzystna struktura wiekowa i niskie kwalifikacje rolników
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - rozwój produkcji rolniczej metodami ekologicznymi i integrowanymi - rozwój przetwórstwa surowców rolnych ukierunkowanego na zwiększenie możliwości eksportowych - wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich - czyste pod względem sanitarnym środowisko przyrodnicze umożliwiające 	<ul style="list-style-type: none"> - niedostateczny popyt na tzw. zdrową żywność - starzenie się ludności na terenach wiejskich - niski poziom wykształcenia i kwalifikacji rolniczych - brak realizacji rządowych programów dotyczących wsi i rolnictwa - nadprodukcja w rolnictwie

<p>uzyskiwanie produkcji rolniczej o wysokiej jakości</p> <ul style="list-style-type: none"> - tranzytowe położenie, bliskość aglomeracji: z zapotrzebowaniem na usługi wypoczynkowe w obszarach wiejskich - wzrost popytu zewnętrznego na żywność ekologiczną 	
--	--

Środowisko przyrodnicze

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - środowisko przyrodnicze o dużym stopniu naturalności - wysoki odsetek obszarów chronionych o wysokich walorach przyrodniczych - niski stopień zanieczyszczenia wszystkich komponentów środowiska naturalnego - obszar zaliczany do Zielonych Płuc Europy - występowanie zasobów naturalnych: żwiry, piaski, drewno - wysoki stopień instytucjonalizacji oraz współpracy w zakresie ochrony środowiska - włączenie obszaru do systemu ekologicznego ECONET 	<ul style="list-style-type: none"> - niewystarczające zagospodarowanie składowisk odpadów, niewystarczająca ochrona przed emisją i imisją zanieczyszczeń powietrza, działania w zakresie recyklingu w fazie początkowej - słabo rozwinięta sieć kanalizacyjna i gazowa, brak oczyszczalni ścieków na obszarach wiejskich - istniejące zagrożenie zanieczyszczeniem wód powierzchniowych i podziemnych - zagrożenie powodziowe Żuław, zaniedbanie systemów melioracyjnych i przeciwpowodziowych
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - współdziałanie w zakresie transgranicznych obszarów chronionych - stworzenie przedsiębiorstw zajmujących się recyklingiem - rozwój nowoczesnych technologii w zakresie ochrony środowiska przy współpracy z instytucjami naukowymi - utrzymanie czystości wód - nawiązanie współpracy w zakresie ochrony środowiska oraz NZŚ - rozwój produkcji rolniczej metodami ekologicznymi i integrowanymi 	<ul style="list-style-type: none"> - niskie nakłady na inwestycje w zakresie ochrony środowiska - wzrost zanieczyszczenia środowiska przez rosnący ruch drogowy, osobowy i towarowy - zanieczyszczenie wód i jezior, zanieczyszczenie wód gruntowych - wysokie koszty budowy sieci wodociągowych, kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków

Turystyka

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - cenne walory przyrodniczo-krajobrazowe - czyste i w niewielkim stopniu zmienione działalnością człowieka środowisko przyrodnicze - bogactwo kultury materialnej i naro- 	<ul style="list-style-type: none"> - niski standard bazy turystycznej - brak produktu turystycznego - niewystarczający stan rozwoju infrastruktury komunikacyjnej - krótki sezon turystyczny - niedostateczny marketing usług tury-

<p>dowościowej</p> <ul style="list-style-type: none"> - dogodne warunki przyrodnicze do rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego i klimatycznego (obszary nadmorskie, kompleksy leśne, zasoby wód mineralnych) - położenie na turystycznych szlakach Europy - intensywny rozwój agro- i ekoturystyki - rozwinięta baza noclegowa dla potrzeb turystyki i agroturystyki - cenne zabytki architektoniczne 	<p>stycznych</p> <ul style="list-style-type: none"> - brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - wydłużenie sezonu turystycznego poprzez tworzenie całorocznych miejsc noclegowych i zapewnianie atrakcji turystycznych - poprawa struktury zarządzania turystyką - stworzenie programu poprawy jakości usług - wspieranie rozwoju wybranych marekowych produktów turystycznych - wsparcie procesów restrukturyzacji turystyki oraz rozwoju jej bazy - realizacja strategii marketingowej oraz szkolenie kadry turystycznej - utworzenie międzynarodowych obszarów turystycznych - wzrost popytu zewnętrznego na ofertę turystyczno-wypoczynkową podregionów w ciągu całego roku 	<ul style="list-style-type: none"> - trudności w pogodzeniu funkcji ochronnych z rozwojem turystyki - niedostateczny poziom nakładów na inwestycje w sektorze turystycznym - niewystarczająca promocja walorów turystycznych regionu - brak preferencji prawnych oraz ekonomiczno-finansowych dla turystyki

Analiza silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń regionu współpracy transgranicznej po obu stronach granicy w ramach analizowanego programu Interreg III A wykazuje szereg podobnych tendencji. Ważną sferą wymagającą wsparcia jest infrastruktura techniczna. Korzystne położenie tranzytowe oraz istniejąca sieć dróg stwarzają szanse na zapewnienie w przyszłości analizowanym regionom prawidłowych połączeń. Poważny problem stanowi niska jakość infrastruktury transportowej, szczególnie w odniesieniu do wymagań UE, również brak dróg szybkiego ruchu, obwodnic miast, tras dla ruchu tranzytowego, dekapitalizacja infrastruktury kolejowej oraz znaczna dysproporcja w dziedzinie infrastruktury występująca pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi. Szans rozwojowych upatruje się w rozbudowie sieci transportowej w oparciu o korytarze transeuropejskie Via Baltica i Via Hanzeatica oraz rozwój infrastruktury

portowej. Na przeszkodzie w realizacji powyższych celów może stać brak odpowiednich środków finansowych towarzyszący wzrastającym potrzebom.

Obszar transgraniczny obejmuje w dużej części tereny rolnicze. Gospodarstwa są jednak małe wielosektorowe i niekonkurencyjne. Do silnych stron zalicza się dużą liczbę małych i średnich przedsiębiorstw. Lokalizacja regionów granicznych sprzyja rozwojowi handlu. Wiele gałęzi przemysłu wymaga restrukturyzacji oraz charakteryzuje się niskim poziomem inwestycji. W niektórych sektorach wykorzystywane są przestarzałe technologie, natomiast poziom zastosowania nowych technologii jest stosunkowo niski i niedostosowany do potrzeb rynku. Szanse na poprawę sytuacji gospodarczej obszaru programowania związane są z przystąpieniem Polski i Litwy do Unii Europejskiej, otwarciem gospodarki na współpracę międzynarodową, likwidacją barier w handlu międzynarodowym, utrwalaniem się globalnej tendencji do budowania gospodarki opartej na wiedzy oraz możliwością wykorzystania funduszy unijnych. Zagrożeniem może stać się wzrost konkurencyjności i wymagań po przystąpieniu do UE, brak zainteresowania kapitału krajowego i zagranicznego inwestycjami na analizowanym obszarze, niska konkurencyjność oraz marginalizacja gospodarcza pogranicza. Analizowane tereny charakteryzują się dużymi zasobami pracy o stosunkowo niskich kosztach pracy. Społeczeństwo jest stosunkowo młode z wysokim udziałem ludności w wieku przedprodukcyjnym. Słabą stroną kapitału ludzkiego jest relatywnie niski poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych. Poważny problem stanowi wysokie bezrobocie, szczególnie po stronie polskiej oraz zjawisko bezrobocia ukrytego na terenach wiejskich.

Atutem obszarów jest czyste środowisko naturalne z wysokim odsetkiem obszarów chronionych w niskim stopniu zanieczyszczone. Na tym polu współpraca transgraniczna powinna być skierowana na współdziałanie w zakresie transgranicznych obszarów chronionych, rozwój nowoczesnych technologii w dziedzinie ochrony środowiska przy współpracy z instytucjami naukowo-badawczymi oraz tworzenie sprzyjających warunków do podejmowania działań związanych z recyklingiem i wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii. Nadal poważnym problemem są niskie nakłady na ochronę środowiska, natomiast zagrożeniem może stać się wzrost jego zanieczyszczenia spowodowany przez rosnące natężenie ruchu drogowego zarówno osobowego, jak i towarowego.

Walory środowiskowe oraz położenie na turystycznych szlakach Europy sprzyjają turystycznemu wykorzystaniu analizowanych obszarów. Niewątpliwą wartością stanowi bogactwo kultury materialnej i narodowościowej oraz dogodne warunki do rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego i klimatycznego. W tej dziedzinie w ramach współpracy transgranicznej zakłada się wspieranie rozwoju wybranych markowych produktów turystycznych oraz tworzenie międzynarodowych obszarów turystycznych. Istnieje zapotrzebowanie na podniesienie standardu bazy turystycznej oraz stworzenie zintegrowanego systemu informacji turystycznej.

Analiza SWOT dla wspólnego obszaru granicznego Polski – Litwy – Obwo-

du Kaliningradzkiego FR prowadzi do wniosku, że istnieją duże możliwości rozwoju tego regionu, które nie zostały dotychczas w pełni wykorzystane. Granica stanowi ciągle przeszkodę w harmonijnym rozwoju i integracji analizowanego obszaru.

6. Wspólna strategia rozwoju

Wychodząc z tej sytuacji i uwzględniając przystąpienie Polski do UE należy dążyć do uzyskania odpowiednio do narodowych i regionalnych uwarunkowań wspólnego obszaru granicznego:

1. Wzajemnego dopasowania warunków ramowych i rozwiązań dla problemów, które wynikają z peryferyjnego położenia pogranicza poprzez:

- poprawę struktury gospodarczej, przyspieszenie przemian strukturalnych, wyrównanie potencjału gospodarczego, wzmocnienie transferu technologii i innowacji, rozwój przedsiębiorczości, zwiększenie bodźców lokalizacyjnych dla przedsiębiorstw poprzez poprawę warunków do zakładania firm,
- poprawę podstawowej infrastruktury komunikacyjnej oraz innych infrastruktur o znaczeniu przygranicznym,
- wzmocnienie trwałego rozwoju przestrzennego,
- ochronę środowiska przyrodniczego, efektywne gospodarowanie energią, turystyczne zagospodarowanie obszarów przyrodniczych po obu stronach granicy w celu stworzenia transgranicznego obszaru ruchu turystycznego, ważnego w skali Wspólnoty Europejskiej,
- poprawę sytuacji na rynku pracy w zakresie zatrudnienia i wykształcenia,
- rozwój zasobów ludzkich i wzmocnienie endogennych potencjałów pogranicza,
- stabilizację liczby mieszkańców na pograniczu.

2. Wzmocnienie współpracy transgranicznej w każdym z obszarów strukturalnych poprzez:

- poprawę transgranicznej współpracy gospodarczej,
- usuwanie barier i poprawę integracji systemów komunikacyjnych w aspekcie transgranicznym,
- transgraniczną koordynację ochrony środowiska,
- wspieranie transgranicznego rozwoju terenów wiejskich oraz rolnictwa i leśnictwa,
- poprawę transgranicznej wymiany socjalnej i kulturalnej w celu podniesienia atrakcyjności obszaru mieszkania i życia,
- stworzenie transgranicznych sieci dla współpracy i komunikacji w aspekcie wzmocnienia regionalnej tożsamości po obydwu stronach granicy.

Nadrzędny cel programowy partnerów polskich, litewskich i rosyjskich „Wzrost konkurencyjności i poprawa warunków życia na obszarze pogranicza polsko-litewsko-rosyjskiego“ powinien na podstawie wspólnej strategii trwałego

rozwoju przestrzennego wspomagać powstawanie transgranicznych „biegunów” gospodarczych i społecznych. Temu nadrzêdnemu celowi sprzyjać będa niżej wymienione cele szczególowe, które wynikają z opisu sytuacji i analizy SWOT. Odpowiadają im pola tematyczne – priorytety, w ramach których realizowane mają być programy wsparcia Interreg III A.

Poniższy schemat uwydatnia postawione cele [*Program... 2003*]:

CEL NADRZĘDNY
Rozwój społeczno-gospodarczy i poprawa warunków życia na obszarze pogranicza polsko-litewsko-rosyjskiego
CELE SZCZEGÓLOWE
<ol style="list-style-type: none"> 1. Unowocześnienie gospodarki, dostosowanie jej do specyfiki przestrzeni produkcyjnej i stworzenie sprzyjających warunków rozwoju przedsiębiorczości. 2. Stworzenie sieci powiązań transgranicznych na obszarze wsparcia. 3. Zachowanie czystego środowiska przyrodniczego w powiązaniu z gospodarczym i turystycznym wykorzystaniem jego walorów. 4. Rozwój kapitału ludzkiego i infrastruktury społecznej. 5. Rozwój współpracy transgranicznej na obszarze programowania z poszanowaniem odrębności narodowych i kulturowych.

7. Priorytety i działania

Powtarzające się problemy o charakterze społeczno-gospodarczym zarówno po stronie polskiej, litewskiej, jak i Obwodu Kaliningradzkiego spowodowały, iż ustalenie wspólnych kierunków działań nie było trudne. Partnerzy w ramach programu Inicjatywy Wspólnoty Interreg III A Polska-Litwa-Rosja (Obwód Kaliningradzki) przyjęli następujące priorytety [*Program... 2003*]:

I Wzrost konkurencyjności i produktywności obszaru współpracy przez rozwój infrastruktury transgranicznej, współpracy gospodarczej i naukowej/technologicznej.

II Udział we współpracy pomiędzy narodowościami, integracji społeczno-kulturowej i rynku pracy.

Realizacja priorytetu I powinna przyczynić się do stworzenia transgranicznego obszaru gospodarczego, który będzie konkurencyjny w ramach Wspólnoty Europejskiej. Stymulowanie rozwoju przedsiębiorstw, wsparcie konkurencyjności sektora MŚP, wdrażanie innowacyjnych technologii przyczyni się do restrukturyzacji bazy ekonomicznej, zwiększania inwestycji w regionie, transferu nowoczesnych technologii.

Stworzeniu konkurencyjnej struktury gospodarczej sprzyjać będzie intensyfikacja przemian strukturalnych w regionie transgranicznym. Podstawą osiągnię-

cia tego celu będzie modernizacja już istniejących oraz tworzenie nowych efektywnych i nowoczesnych przedsiębiorstw zarówno w branży produkcyjnej, jak również w sektorze usług i handlu. Z jednej strony, należy wspierać potencjał inwestycyjny i łączenie się w sieci przedsiębiorstw już działających na danym terenie, z drugiej strony należy stwarzać bodźce inwestycyjne dla przedsiębiorstw spoza regionu pogranicza. Takiemu postępowaniu powinna przyświecać intencja forsowania budowy branż i technologii przyszłościowych. Wsparcie adresowane będzie do przedsiębiorców, którzy stworzą nowe miejsca pracy oraz do lokalnych i regionalnych instytucji i organizacji, mających wpływ na politykę rynku pracy.

Barierą dynamicznego rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru wsparcia jest istniejąca luka infrastrukturalna. Dotyczy ona infrastruktury transportowej, ochrony środowiska i infrastruktury techniczno-społecznej. Inwestycje w infrastrukturę wpływają na podwyższenie jakości życia mieszkańców, ich mobilności, na atrakcyjność lokalizowania różnego typu działalności biznesowej i możliwości prowadzenia wymiany międzynarodowej.

Poprawa wewnętrznej integracji pogranicza polsko-litewsko-rosyjskiego i jego dostępności z zewnątrz uwarunkowana jest przede wszystkim inwestycjami kapitałowymi w zakresie sieci drogowej i obiektów inżynierskich (wiaduktów, mostów, kanałów). Priorytetowo powinny być potraktowane inwestycje w rozbudowę infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, które wyrównują dysproporcje w zakresie wykorzystania technik i technologii informacyjnych i komunikacyjnych (np. sieć telefonii stacjonarnej i komórkowej, połączenia światłowodowe dla potrzeb komunikacji internetowej).

Większość obszaru pogranicza polsko-litewsko-rosyjskiego stanowią tereny wiejskie. Z dotychczasowego przebiegu procesów restrukturyzacyjnych w analizowanym obszarze wynika, że obszary te są zagrożone zjawiskiem trwałej marginalizacji i peryferyzacji dużych grup mieszkańców. W związku z tym szczególne znaczenie ma aktywizacja i wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich.

Z analizy SWOT wynika, że na obszarze pogranicza produkowana jest żywność o wysokiej jakości. Nowoczesne gospodarstwa rolne, aby mogły przetrwać i aktywnie gospodarować w warunkach Unii Europejskiej muszą sprostać wymaganiom Agendy 2000 oraz ograniczeniom wynikającym ze wspólnej gospodarki rolnej Wspólnoty Europejskiej. Dlatego konieczne jest ich wsparcie, aby działały one na warunkach zbliżonych do gospodarstw unijnych.

Tworzenie nowych miejsc pracy na wsi wymaga wzmocnienia wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich. Niezbędne jest zróżnicowanie działalności gospodarczej przez wspieranie pozarolniczych kierunków działalności i promocję pozytywnych przykładów, tworzenie alternatywnych źródeł dochodów dla ludności wiejskiej i rolniczej. Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich utrudnia rozproszenie sieci osadniczej i związane z tym wysokie koszty budowy infrastruktury w warunkach niskiej dochodowości rolnictwa i wysokiego bezrobocia. W związku z tym wspierać należy inicjatywy na rzecz poprawy szeroko

rozumianej infrastruktury na wsi.

Względnie nieprzekształcone, czyste środowisko przyrodnicze może stać się dźwignią społeczno-gospodarczego obszaru programowania. Nakłada to obowiązek ciągłej dbałości i podporządkowania procesów gospodarczych potrzebie zachowania czystego środowiska. Obszary pogranicza wchodzi w skład ogólnoeuropejskiego systemu powiązań przyrodniczych. Objęte są międzynarodowymi programami CORINE, NATURA 2000, ECONET oraz VASAB 2010. Stanowi to podstawę do kontynuowania działań na rzecz wspólnego rozwiązywania problemów ochrony środowiska. Należy zagwarantować zachowanie i poprawę wszystkich składników środowiska naturalnego poprzez działania w zakresie infrastruktury technicznej oraz w zakresie ochrony przyrody, krajobrazu i klimatu.

Obszar pogranicza polsko-litewsko-rosyjskiego dysponuje licznymi, cennymi walorami środowiska naturalnego oraz dużymi niewykorzystanymi możliwościami turystycznymi związanymi z warunkami przyrodniczymi i kulturowymi. Przedsięwzięcia z zakresu turystyki mają wymiar ponadregionalny, oddziałując jednocześnie na kilka sfer problemowych. Po pierwsze, dzięki pobudzeniu ruchu turystycznego przyczyniają się do wzrostu zamożności społeczności lokalnych. Po drugie, budując sieciowe układy elementów infrastrukturalnych (np. rowerowych czy kajakowych tras turystycznych wraz z towarzyszącą infrastrukturą) zwiększają przestrzenną spójność całego obszaru. Po trzecie, angażując podmioty publiczne i prywatne zainteresowane komercyjnymi efektami inwestycji budują klimat partnerstwa w planowaniu i dążeniu do realizacji wytyczonych celów. W ramach priorytetu I założono realizację następujących działań [*Program...* 2003]:

- 1.1. Stymulacja współpracy gospodarczej i naukowej/technologicznej.
- 1.2. Poprawa infrastruktury fizycznej przez wspomaganie rozwoju przestrzeni granicznej.
- 1.3. Ochrona środowiska/przyrody i zwiększenie wydajności wykorzystania energii, w tym promowanie odnawialnych źródeł energii.
- 1.4. Rozwój turystyki i infrastruktury turystycznej w celu rozwinięcia transgranicznego obszaru turystycznego i rekreacyjnego.

Celem priorytetu II jest przygotowanie zasobów ludzkich do sprostania konkurencji rynkowej oraz tworzenie warunków dla powstawania nowych miejsc pracy. Niezbędne jest lepsze dostosowanie systemu edukacji i szkoleń do wymagań społeczeństwa opartego na wiedzy i poprawa jakości zatrudnienia. Warunkiem spełnienia tego postulatu jest znaczący wzrost inwestycji w rozwój zasobów ludzkich, a w szczególności zwiększenie nakładów na wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych w procesie uczenia. Efektywny i dobrze funkcjonujący system kształcenia ustawicznego przyczynia się do zwiększenia poczucia bezpieczeństwa osób pozostających na rynku pracy, wyposaża je w umiejętność radzenia sobie w sytuacji zmian społecznych i gospodarczych, ułatwia zmianę zatrudnienia.

Rozwój nowych przedsiębiorstw stwarza szansę na nowe miejsca pracy i zatrudnienie zwłaszcza ludzi młodych. Za najważniejsze zadania uznaje się promocję edukacji w zakresie przedsiębiorczości i samozatrudnienia, elastyczne formy pracy, dostęp do nowych technologii i szkoleń dla kadr gospodarki.

W zakresie współpracy transgranicznej kooperacja szkół badawczych i innych instytucji kształcących oraz ośrodków naukowo-badawczych może stworzyć podstawę dla wspólnej tożsamości po obu stronach granicy. Umożliwi to pełniejsze wykorzystanie aktywności środowisk naukowych i ich potencjału intelektualnego oraz pobudzi współpracę pomiędzy instytucjami dynamizującymi rozwój obszarów przygranicznych.

Wymiana transgraniczna w dziedzinie socjalnej i kulturalnej stanowi podstawę do stworzenia atrakcyjnego, wspólnego obszaru zamieszkania. Należy wytworzyć społeczną świadomość posiadania przestrzeni mającej wspólną podstawę wyjściową i porównywalne problemy. Do tworzenia takiej wspólnej świadomości ponad granicami przyczynia się wymiana w dziedzinie kultury, sportu, zdrowia i spraw socjalnych.

W ramach priorytetu drugiego założono realizację następujących działań [*Program... 2003*]:

- 2.1. Wspieranie inicjatyw społeczności lokalnych.
- 2.2. Transgraniczny rynek pracy i współpraca pomiędzy wszystkimi aktorami rynku pracy.
- 2.3. Regionalna tożsamość kulturowa i dziedzictwo kulturowe.
- 2.4. Rozwój R&D w sferze nauki, edukacji sportu i ochrony zdrowia.

Planowany podział środków przewiduje alokację w ramach priorytetu I w wielkości 60% funduszy zaplanowanych na cały program i 35% środków na priorytet II (5% środków przeznaczono na pomoc techniczną).

8. Zakończenie

Regiony graniczne często są zacofane pod względem rozwoju gospodarczego z powodu ich oddalenia od narodowych centrów gospodarczych, lecz nie tylko. Jednakże ich problemy nie mogą być postrzegane jako typowe dla regionów peryferyjnych lub znajdujących się w szczególnie niekorzystnej sytuacji. Ich trudności wynikają dodatkowo ze specyficznego usytuowania przy granicy, co oznacza, że są odcięte przez bariery instytucjonalne, społeczne i kulturalne/językowe od obszarów po drugiej stronie, z którymi mogłyby tworzyć obszar rozwijający się gospodarczo. Program Inicjatywa Wspólnoty Interreg jest jednym z instrumentów wspomagających współpracę obszarów transgranicznych, jednocześnie skierowanym na likwidację barier w jej rozwoju. W większości regionów programy INTERREG wdrażane są równolegle do innych (korzystających z większych środków finansowych) interwencji strukturalnych. Wynika z tego, że komplementarność i proporcjonalność interwencji INTERREG stanowią istotny dodatkowy czynnik wpływający na sposób szacowania oddziaływania interwencji oraz oceny zasadności alokacji środków.

Literatura

- Fundusze Strukturalne 2000-2006, Ewaluacja ex ante oraz wskaźniki dla programu Interreg. Dokument roboczy nr 7* [2000], Komisja Europejska Dyrekcja Generalna Polityka Regionalna.
- Program Inicjatywa Wspólnoty Interreg III A Polska-Litwa-Rosja (Obwód Kaliningradzki)* [2003], MGPIPS, Warszawa (materiał roboczy).
- Region Bałtycki. Programowanie rozwoju przestrzennego* [2001], Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Gdańsk-Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Województw 2002* [2003], GUS, Warszawa.
- The Interreg III Community Initiative. How to Prepare Programmes. A Practical Guide for preparing new, and Amending Existing, Interreg III CIP as a Result of Enlargement* [2003], Commission of the European Communities, Brussels.

Streszczenie

Regiony przygraniczne są często zacofane pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego. Program Inicjatywa Wspólnotowa INTERREG jest jednym z instrumentów wspomagających współpracę obszarów transgranicznych skierowanych na likwidację barier rozwojowych. W większości regionów programy INTERREG wdrażane są równoległe do innych interwencji strukturalnych, stanowiąc dodatkowe źródło finansowania procesów rozwojowych.

PROGRAMMING DEVELOPMENT OF THE CROSS-BORDER REGIONS OF POLAND-LITHUANIA-RUSSIA (KALININGRAD DISTRICT) WITHIN COOPERATIVE INITIATIVE INTERREG III A/TACIS

Summary

The cross-border regions are often backward in terms of social and economic development. The programme Cooperative Initiative INTERREG is one of the instruments reinforcing the cooperation of the cross-border regions directed at liquidation of developmental barriers. In most regions the programs INTERREG are implemented parallel to other structural interventions, being additional sources of financing developmental processes.